

Raznovrsnost oblika primene sile u savremenim uslovima

Evidentna je činjenica koju ničim posebno ne treba dokazivati da se u savremenim međunarodnim odnosima primenjuje sila u najraznovrsnijim oblicima.* Mnogi od tih oblika primenjivani su i ranije. Međutim, može se reći da bitnu novinu predstavljaju dinamičnost i bogatstvo novih sadržaja, tj. primena novih savremenih sredstava i metoda sile.

Mada je teško definisati sve te oblike — budući da se u njihovoj funkciji mogu naći praktično sve oblasti ljudske delatnosti i s obzirom na činjenicu da se oni neprekidno menjaju i obogaćuju novim sadržajima — ipak je, na osnovu dosadašnje prakse, moguće naznačiti neke najvažnije.

Podrivačka i subverzivna delatnost i u okviru nje — raznolike mere i postupci sračunati su na narušavanje i razbijanje moralno-političkog jedinstva i političke stabilnosti zemlje, tj. na obaranje postojećeg režima i društveno-političkog uređenja. Danas je to postala gotovo legalna metoda imperijalističkih i hegemonističkih snaga. U taj se oblik svestrano uključuju: obaveštajne službe, psihološka propaganda, ideološke i druge delatnosti koje izazivaju pobune, te razna fizička nasilja (diverzantsko-terorističke akcije, izvođenje tzv. radikalnih akcija, zavera, pučeva, državnih udara, likvidacija državnika i sl.).

* Bez pretenzije da se valjano definišu, na sistematičan način klasifikuju i objasne svi pojavi oblici primene sile u savremenim uslovima kao totalitet pojave — ovo razmatranje se ograničava uglavnom na to da se ukaže na raznovrsnost oblika upotrebe sile protiv malih i nesvrstanih zemalja, kao i na faktore koji uzrokuju takvu praksu.

Politički i diplomatski manevri i akcije kao oblik pritiska i sredstvo za diskreditovanje spoljne i unutrašnje politike pojedinih zemalja, takođe je jedan od oblika koji dobija sve šire razmere i nove sadržaje.

Ekonomski pritisci i ucene sračunati su na stvaranje ekonomskih teškoća i dovođenje pojedinih zemalja u zavisano položaj. U osnovi, cilj je da se određena zemlja dovede u situaciju da mora tražiti ekonomsku pomoć sa kojom se potom infiltrira i vojna (isporuka naoružanja, dovođenje instruktora, školovanje kadrova i dr.). Naravno, iz toga sledi postavljanje političkih uslova.

Razni oblici vojne sile bez oružane borbe, primenjuju se kao sredstvo pritiska. To se ispoljava stvaranjem vojnih baza, povećanjem kontingenata oružanih snaga u postojećim vojnim bazama, demonstracijom u prigraničnim rejonima (približavanje flotnih sastava i drugi pokreti jedinica), povredom vazdušnog i pomorskog prostora, manevrima u blizini granica, delimičnom mobilizacijom, zastrašivanjem pretnjom upotrebe savremenih sredstava za masovna razaranja i uništenja, pogodnim za »lokalnu upotrebu« itd.

Neposredna upotreba vojne sile ispoljava se u raznim oblicima: ubacivanje specijalnih snaga za gerilska dejstva; upotreba ekspedicionih, brzopokretnih (vazdušnodesantne i pomorskodesantne) snaga za hitne intervencije, radi pružanja pomoći reakcionarnim snagama u pojedinim zemljama za obaranje vlasti ili za slamanje otpora progresivnih snaga; masovna bombardovanja i razaranja vitalnih objekata; direktne vojne intervencije (stupanje vojne sile na tlo druge zemlje oružanom borbom ili bez nje) samostalno, ili sa drugim blokovskim, odnosno savezničkim snagama; lokalni rat uz neposredno ili indirektno učešće (posrednički, predstavnički ratovi).

Svetski vojno-politički odnosi i zbivanja u pojedinim periodima nakon drugog svetskog rata, osim ostalog, karakterisali su se i po tome što su u njima primenjivani određeni oblici sile, i stalno se menjali prema metodama i sadržajima. Tako je posle perioda hladnog rata nastupio period ograničenih i lokalnih ratova, a kasnije, kada se politika lokalnih ratova pokazala manje efikasnom, odnosno neefikasnom (Alžir, Jugoistočna Azija), u globalnoj strategiji velikih sila dominantno mesto dobio je tzv. specijalni rat. U najnovije vreme svedoci smo tzv. posredničkih ratova.

Vremensko lociranje primene pojedinih oblika sile treba uzeti uslovno, jer je i u periodu hladnog rata bilo ograničenih i lokalnih ratova (u to vreme i protiv naše zemlje vođen je specijalni rat), a u periodu vođenja lokalnih ratova u mnogim regionima sveta isto-

vremeno se vodilo i specijalni rat, itd. Naime, antikolonijalni, oslobodilački ratovi i svi drugi sukobi u pojedinim regionima sveta nisu se dešavali u istom periodu i pod istim uslovima već je svaki sukob, prema svojim specifičnostima, uslovljavao i određene oblike sile. Dakle, dosta je teško vremenski razgraničiti primenu pojedinih oblika sile. Isto tako je teško izvršiti klasifikaciju oblika sile koji su primenjivani, jer se oni nikad ne pojavljuju u čistom obliku. Otuda je teško napraviti tačnu sistematologiju ispoljenih oblika sile, u smislu njihove pripadnosti neposrednoj ili posrednoj strategiji, tim pre što kod nas o strategiji posrednog nastupanja nije sve rečeno. Ako je praksa pokazala da se primenom i neoružanih oblika sile isto tako mogu postići ciljevi, ili da je u određenim okolnostima to čak lakše postići nego oružanom borbom, zašto te druge oblike (ekonomske, političke), ako se direktno i otvoreno primenjuju, svrstavati u strategiju posrednog nastupanja (druga je stvar ako se ti oblici izvođe prikriveno). Očevidno je da se ti drugi oblici uzimaju kao elemenat posredne strategije u odnosu na oružani oblik, koji je izraz direktne strategije. Ne precenjujemo li time oružani oblik u odnosu na druge.

Neki oblici bi se mogli svrstati u specijalni rat (ekonomski, politički, pa i vojni), ali ni tu nema jasno određenih kriterijuma za njihovo svrstavanje. Ako uzmemo da je u specijalnom ratu protiv malih i nesvrstanih zemalja osnovni oblik primene sile podrivačko-subverzivni, onda se i ostali oblici (ekonomski i politički) mogu pojaviti u specijalnom ratu, ako su u funkciji tog osnovnog oblika. Međutim, ako se ti oblici primenjuju prema jednoj zemlji kao glavni oblik sile, na primer ekonomski, to se ne može tretirati kao specijalni rat. Ovo pitanje se različito shvata, pa zahteva posebno razmatranje.

Neka praktična iskustva i pouke o primeni oblika sile

Praksa u primeni raznih oblika sile posle drugog svetskog rata dala je određena iskustva koja treba uvek imati u vidu prilikom procenjivanja situacije i predviđanja daljeg razvoja međunarodnih odnosa.

Činjenica je da do upotrebe nuklearnih borbenih sredstava do danas nije došlo, pa ni u većim ograničenim i lokalnim ratovima, pre

svega zbog opasnosti za same protagoniste upotrebe sile. Ni jedna oružana agresija, neovisno od obima i snaga agresora, nije uspjela niti je postigla željeni cilj, pre svega tamo gde je naišla na snažan i dugotrajan otpor naroda. Upravo zbog masovnog opštenarodnog otpora, agresivni lokalni ratovi i iz najranijeg perioda posle drugog svetskog rata bili su neefikasni. Danas su oni postali i veoma rizični, jer čak i manji oružani konflikti mogu da izazovu konflikte širih razmera i da velike sile uvuku u direktnu konfrontaciju, što one očevidno ne bi želele.

Stoga supersile vode računa prilikom izbora i primene oblika sile da ne izazovu takvu reakciju suprotne strane i drugih faktora, koja bi prouzrokovala prekomerno zaoštavanje međusobnih odnosa, izbegavajući direktno angažovanje svojih oružanih snaga, kako ne bi došlo do direktne vojne konfrontacije, što je u današnjem politiziranom svetu postalo vrlo nepopularno. Zato se pronalaze druge metode pomoću kojih je moguće ostvariti ciljeve i interese, uključujući tu i uvlačenje u oružanu agresiju drugih zemalja (posrednički ratovi).

U novije vreme veoma je izražena pojava kombinovanja više oblika sile — gotovo više i ne dolazi u obzir primena samo jednog. U jednom slučaju, ekonomski oblik sile može biti primaran, ali uz kombinaciju s drugim, često političkim merama prinude. U drugom slučaju, političke mere prinude sa podrivačko-subverzivnim akcijama omogućavaju primenu ekonomskih oblika sile. Podrivačka delatnost, sračunata na unutrašnju destabilizaciju režima, po pravilu, prethodi vojnoj intervenciji, da bi se u toku intervencije pojedini oblici međusobno kombinovali i dopunjavali, tako da je u većini slučajeva teško odrediti koji je od njih dominantan.

Dosadašnja praksa, međutim, nije nikakva garancija da se, u određenim uslovima, agresivne snage neće i drugačije ponašati i primenjivati nove oblike sile, naročito ako su oni, do sada primenjivani, postali neefikasni. U tom smislu možda ne bi trebalo isključiti čak ni ograničeni nuklearni rat. Faktori koji uslovljavaju primenu pojedinih oblika sile u osnovi se svode na sledeće: neposredni cilj koji se želi postići primenom sile; međunarodni položaj zemlje koja je objekat primene sile i njen položaj u odnosu na blok (zemlju) koja silu primenjuje; opšta stabilnost i ugled zemlje koja je objekat primene sile, i realne mogućnosti koje može da ima zemlja koja primenjuje silu.

Neposredni cilj i izbor oblika sile

Izbor i primena određenog oblika sile zavisi, pre svega, od karaktera cilja. Može to biti očuvanje i odbrana već stečene pozicije (najčešće ugušivanje nacionalnooslobodilačkih pokreta, narodnooslobodilačkih ratova i progresivnih pokreta) ili sticanje novih pozicija.

U prvom slučaju primena sile može biti izražena u vidu pomoći vladajućem režimu u borbi protiv progresivnih pokreta, uključujući vojnu pomoć i direktno vojno angažovanje. Ako je vladajući režim nosilac borbe za sticanje nezavisnosti, primenjuju se razne mere prinude i preduzimaju radikalne akcije, kao što su državni udari, pučevi i direktne vojne intervencije. U drugom slučaju, zavisno od konkretnih uslova, mogu biti primenjeni svi oblici sile.

U odnosu na obim i karakter, cilj može biti radikalan, tj. teritorijalno potčinjavanje i osvajanje cele zemlje, njeno potpuno podređivanje svojoj volji. Kod ograničenog cilja podrazumeva se osvajanje i anektiranje dela teritorije ili njegovo otcepljenje na separatističkoj osnovi, odnosno stavljanje pojedinih oblasti zemlje u zavisan položaj (u vojnostrategijskom, privrednom, unutrašnjepolitičkom, spoljnopolitičkom, ideološkom i svakom drugom pogledu). Sve to što se ostvaruje ograničenim ciljem, preduslov je za kasnije postizanje radikalnog cilja.

Bez obzira da li se radi o osvajanju teritorije cele zemlje ili njenih pojedinih delova, izvesno je da će oružana agresija biti dominantan oblik primene sile, a ako je u pitanju potpuno ili delimično dovođenje zemlje u zavisan položaj (bez osvajanja teritorije), dolaze u obzir svi drugi oblici sile, s tim što dominantno mesto dobija onaj oblik sile koji ima najviše izgleda da bude i najefikasniji u postizanju cilja. U jednom slučaju to može biti ekonomski oblik uz političke i druge mere prinude, u drugom — podrivačko-subverzivna delatnost, uključujući i radikalne akcije (državni udari, pučevi i sl.). U nekim slučajevima, kako je to praksa često potvrđivala, vojna, ekonomska i druge vrste pomoći i podrške mogu biti iskorišćeni za postavljanje političkih uslova, zbog čega se preduzimaju razne političke i diplomatske mere i manevri sračunati na to da se ugrožena zemlja dovede u težak položaj.

Neposredni cilj koji se nastoji postići, predstavlja uvek polaznu osnovu i služi kao opšta orijentacija u izboru oblika sile, a od više drugih faktora i vojno-političkih uslova zavisi da li će i u kojoj meri biti primenjena sila, u kojim oblicima i kojim metodama. Međutim, treba imati na umu da se ovi drugi, nevojni oblici sile, nikad ne

upotrebljavaju autonomno, dakle nezavisno od vojnog oblika sile, bilo da se vojni oblik ispoljava samo kao pretnja ili se dozirano primenjuje na neposredan način.

Značaj međunarodnog položaja zemlje - objekta primene sile

Postoji više aspekata međunarodnog položaja zemlje-objekta ugrožavanja, koji utiču na izbor oblika sile i njihovu primenu. Mada je to šire i kompleksnije pitanje, naznačićemo samo neke najvažnije aspekte.

Afirmacija i ugled svake zemlje u svetu, kao i njeno mesto u međunarodnoj zajednici, bitne su pretpostavke pozitivnog odnosa svetske zajednice i svetskog javnog mišljenja, što sa svoje strane neposredno utiče na ponašanje drugih zemalja prema njoj i limitira pritiske i odluke o eventualnoj primeni sile. Dakle, ako su ugled i afirmacija zemlje veći, opšti uslovi za primenu sile protiv nje su manje povoljni, i obratno. Iskustvo pokazuje da su zemlje koje uživaju zapažen ugled i afirmaciju, češće izložene primeni neoružanih oblika sile (sa formalnog međunarodnog stanovišta ne tretiraju se kao agresija), a izuzetno direktnoj oružanoj intervenciji.

U slučaju pripadništva blokovima, stvar stoji obrnuto, iako prividno može da izgleda drukčije. Naime, u meri u kojoj je neka zemlja povezana sa blokovskom strukturom i velikim silama, odnosno zavisna od njih u bilo kom pogledu, u toj meri su uslovi za primenu raznih oblika sile prema njoj (prvenstveno u okviru dotičnog bloka) povoljniji, kako u pogledu ograničavanja njenog ponašanja u međunarodnoj zajednici, što znači i ograničavanje suvereniteta, tako i u pogledu izbora konkretnog oblika sile, shodno postojećoj zavisnosti (ekonomskoj, političkoj, vojnoj i sl.). S druge strane, potpuna nezavisnost zemlje znatno sužava mogućnosti izbora i primene sile protiv nje, jer u tom pravcu deluju međunarodni faktori koji ograničavaju prostor slobode akcije, pre svega na vojnom planu.

Geostrategijski položaj zemlje koja može biti objekat primene sile kao i regiona u kome se zemlja nalazi, isto tako imaju određen značaj na izbor i primenu oblika sile. Pri tome se može reći da su naročito »osetljiva« područja gde se sučeljavaju interesi velikih sila i blokovskih grupacija. Njihove težnje da u tim regionima ostvare dominantnu poziciju su sasvim izvesne, ali ne i po svaku cenu, sigurno ne po cenu njihove direktne vojne konfrontacije. Stoga one u

takvim područjima primenjuju, neoružane oblike sile iz domena strategije posrednog nastupanja ili samo demonstriraju vojnom silom. Osim toga, posredno se angažuju pružajući vojnu i drugu pomoć zemljama koje su u konfliktu sa suprotnim blokom (zemljom), a u određenim uslovima podstiču ih i na oružane akcije, koje opet dobijaju značenje posredničkih ratova.

Značaj opšte stabilnosti zemlje koja može biti objekat primene sile

Dosadašnja praksa je nedvosmisleno pokazala da stepen opšte unutrašnje stabilnosti neke zemlje predstavlja jedan od najvažnijih, ako ne i najvažniji faktor njene bezbednosti. Od tog faktora u najvećoj meri zavisi izbor oblika sile koji bi se mogao primeniti protiv takve zemlje. Zemlje sa stabilnim unutrašnjim društveno-ekonomskim sistemom i snažnom nacionalnom odbranom, samo izuzetno i u veoma složenim širim vojno-političkim konfliktima u svetu ili određenom regionu sveta, mogu biti objekat direktne primene vojne sile.

Mnoge male i nesvrstane zemlje, koje su suočene sa mnogim političkim i ekonomskim teškoćama nasleđenim iz prošlosti, i danas su objekat spoljnog mešanja i primene raznih oblika sile imperijalističkih i hegemonističkih snaga. Ekonomski nerazvijene i zavisne zemlje veoma su često suočene sa najraznovrsnijim merama prinude uz političke i druge uslovljenosti, pa i ucene. Zemlje sa nedovoljno stabilnim društveno-političkim sistemima i nerazvijenim ili nedovoljno razvijenim sistemima nacionalne odbrane čest su objekt podrivačke i subverzivne delatnosti, te raznih političkih i vojnih pritiska i ucena, a ne retko postaju i žrtve otvorene oružane agresije.

Zbog nedovoljne unutrašnje stabilnosti, kako to praksa pokazuje, neke zemlje su za relativno kratko vreme pale pod uticaj imperijalističkih i hegemonističkih snaga. Međutim, one zemlje koje su nakon sticanja nacionalne nezavisnosti poklonile veću pažnju jačanju svog društveno-političkog sistema, unutrašnjoj bezbednosti i odbrambenoj sposobnosti, bile su otporne prema pritiscima spolja i pokušajima primene raznih oblika sile, uključujući i oružanu agresiju. Zbog toga su agresivne snage, suočene sa takvim otporom, pribegavale primeni drugih — nevojnih oblika sile. Radi se o neprijateljskim aktivnostima (podrivačko-subverzivni, politički, ekonomski i vojni pritisci, uključiv i diverzantska dejstva), sračunatim na

destabilizaciju društveno-političkog sistema, razbijanje unutrašnjeg jedinstva, izazivanje opšte krize, kako bi se stvorili uslovi za neposredno mešanje spolja.

Realne mogućnosti za ostvarivanje ciljeva primenom sile

Mogućnosti za primenu sile u savremenim uslovima proizilaze, pre svega, iz stanja u međunarodnim odnosima, opterećenim mnoštvom suprotnosti, naročito na relacijama vojno-blokovskih grupacija i razvijenog i nerazvijenog dela sveta. Ove suprotnosti se međusobno ukrštaju i povezuju s mnoštvom drugih, ideološko-političkih, nacionalnih, verskih i dr. suprotnosti u pojedinim delovima sveta i pojedinačnim globalnim društvima.

Te mogućnosti se skrivaju i u realnoj vojnoj snazi blokova i pojedinih regionalnih sila, koje su nesrazmerne potrebama nacionalne odbrane. Uz to, trend povećanja vojne moći, pre svega velikih sila, nastavlja se ubrzanim tempom stalnom trkom u naoružavanju.

Agresivne snage danas u svetu nemaju podjednaku političku, vojnu, ekonomsku, tehničko-tehnološku i drugu moć. U svojoj globalnoj politici i strategiji prema malim i nesvrstanim zemljama, one prvenstveno primenjuju one oblike sile pomoću kojih najviše mogu izraziti svoju moć i realizovati je u praksi. Zemlje sa velikom ekonomskom moći i ekonomskim uticajem u svetu (zemlje monopolističkog kapitalizma) maksimalno se koriste ekonomskim oblikom sile, naravno i uz sve druge, u prvom redu vojnu silu, za koje postoje povoljni uslovi koji daju izgleda na uspeh.

Međunarodni i regionalni vojno-politički odnosi, posebno vojno-politički i geostrategijski položaj zemlje koja je potencijalni objekat primene sile, čine najširi sklop uslova koji determinišu oblike primene sile. Dalje i potpunije izučavanje i analiziranje tih faktora sigurno bi još više doprinelo realnom i svestranijem sagledavanju, definisanju i objašnjenju fenomena polimorfnosti sile, koji je došao do punog izraza u dosadašnjem razvoju međunarodnih odnosa. No, i ovako nepotpuna analiza dosadašnjeg iskustva ukazuje na neke nove fenomene na području borbe za silu i primene sile u međunarodnim odnosima.

Što realnije procenjivanje mogućnosti primene sile u svim njenim dosad manifestovanim i novim oblicima koji se realno mogu pojaviti, bitna je pretpostavka izgradnje i daljeg jačanja naših odbrambenih snaga i razvijanja koncepcije i doktrine opštenarodne odbrane

i društvene samozaštite. Pri tome treba polaziti i od procena onih koji silu primenjuju, od njihove logike i globalne politike i strategije. Jer, parametri kojima se ocenjuje i meri to stanje nisu isti, a svaki subjektivizam i pogrešne procene rezultiraju i neželjenim posledicama. Naposljetku, posle drugog svetskog rata bili smo i svedoci i objekt primene raznih oblika sile. Mada su svi ti pritisci bili rezultat pogrešnih procena u odnosu na nas, našeg unutrašnjeg jedinstva i čvrstine, posebno u domenu odbrane, što je rezultiralo njihovim neuspehom — to nimalo ne umanjuje značaj tih saznanja i daljeg izučavanja. To je uslov da se izbegne svako moguće iznenađenje. Pri tome je važno imati na umu činjenicu da je u politici sa pozicija sile, primenjenoj prema malim i nesvrstanim zemljama, sadržana pretnja da se trajno ugroze nezavisnost, integritet i sloboda, i da su ti narodi u minulom razdoblju polagali najteže ispite u svojoj teškoj istoriji.

Sadržaj i oblici sile nisu statične kategorije već se stalno menjaju i obogaćuju novim sadržajima i metodama, u skladu sa opštim razvojem, promenama i protivrečnostima savremenog sveta. Zbog toga nije dovoljno samo izučavati postojeća iskustva već treba sagledavati i perspektivu daljeg razvoja sredstava, metoda i oblika sile, radi pravovremenog preduzimanja odgovarajućih mera za odbranu i zaštitu. Naša opštenarodna odbrana i društvena samozaštita su tako koncipirane da se možemo suprotstaviti svim oblicima sile, da bez većih pomeranja možemo prenositi težište odbrambenih napora svih subjekata društva, pri čemu je svaki naš građanin moralno-politički, vojnički i društveno organizovan, spreman i odlučan da brani tekovine revolucije.